

Osnovna šola Rodica
Domžale, Kettejeva ulica 13

KOZOLCI V JARŠAH IN NA RODICI

Gibanje znanost mladini
Raziskovalna naloga s področja tehnike

Avtorja: **Blaž Komar**, 8. razred in **Žiga Zupanek**, 9. razred devetletke

Mentorici: Andreja Berlec in Vilma Vrtačnik Merčun

Domžale, marec 2004

KAZALO

	Stran
1. Povzetek.....	3
2. Zahvala.....	4
3. Uvod.....	4
4. Kozolci v literaturi.....	6
5. Predstavitev kozolcev v Jaršah in na Rodici.....	11
6. Značilnosti kozolcev v Jaršah in na Rodici	13
7. Razprava in zaključek.....	23
8. Literatura in viri.....	25
9. Priloge.....	25

1. POVZETEK

Cilj raziskovalne naloge je bil z merjenji, skiciranjem in foto dokumentiranjem kozolcev na območju Rodice in Jarš spoznati značilnosti vseh štirih tipov kozolcev, ki na tem območju pojavljajo. V nalogi obravnavava enojni stegnjeni Žibertov kozolec, enojni Borčev kozolec s plaščem, dvojni Zalarjev kozolec in Škofičev toplar. Vsi kozolci so zgrajeni iz lesa. Enojni stegnjeni kozolec in enojni kozolec s plaščem imata lesene opore, ki so prislonjene k stebrom prav pod križ. Kozolci so visoki od 3,5 do 4,46 metrov. Okna ali štanti so široki od 4,14 do 4,7 metrov. Vsi kozolci imajo po 12 lat, razen Borčevega, ki jih ima deset. Presledki med latami znašajo 20 do 25 centimetrov. Lesena noge je bila pri vseh kozolcih zamenjana s kamnito ali betonsko. Noge so zakopane v tla in služijo kot podstavek stebru ali pa so vrezane v obliki črke L. K takim nogam so s kovinskimi obroči pritrjeni leseni stebri kozolca, ki se prilegajo zarezam. Noge gledajo 60 do največ 105 cm iz tal. Pri vseh obravnavanih kozolcih so opazni znaki propadanja. Zadnje okno Žibertovega kozolca na zahodni strani nima strehe in je v zelo slabem stanju, zato bi ga težko obnovili. Ostale kozolce bi bilo dobro zaščititi in obnoviti, saj bodo brez obnove kmalu propadli.

SUMMARY

The goal of our research work was to find out the characteristics of all four types of hay racks in the area of Rodica and Jarše by measuring, sketching, and photo documentation. In our research work a single stretched hayrack, a single hayrack with a cloak, a double hayrack and a bind hayrack have been presented. All hayracks are made from wood. The single stretched hayrack and the single hayrack with the cloak have wooden supports, which lean against the column under the cross. Hayracks are 13.62 - 14.60 feet high, only the Borčev's hayrack is lower. It is 11.65 feet high. Windows are 13.62 - 15.42 feet wide. All hayracks have 12 laths, with the exception of the Borčev's hayrack which has 10 laths. The space between the laths is 0.66 to 0.82 feet. A wooden foot was exchanged for a stone or concrete foot. The legs are dug in the ground and serve as a socle to a column or they are cut into the letter L. Wooden columns of hayracks are fixed with metal hoops to such kinds of legs. They fit to the notches. The legs are 1.97 to maximum 3.44 feet above the ground.

All the observed hayracks have decayed. The last window of Žibert's hayrack lost its roof on the west side, it is in bad condition and therefore it is very difficult to be repaired. Other hayracks should be protected and renewed, or they will dilapidate.

2. ZAHVALA

Pri izdelavi raziskovalne naloge sva bila vezana predvsem na lastne meritve na in opazovanje na terenu. Kljub temu brez spodbud in nasvetov najinih mentoric raziskovalne naloge verjetno ne bi bilo. Zato se zahvaljujeva predvsem njima.

3. UVOD

Kmetovanje je ustvarilo kulturno krajino, katere del so tudi kozolci in topnarji. Zaradi opuščanja kmetovanja so ti v zadnjem obdobju v zelo slabem stanju, saj večinoma samevajo in propadajo. Zaradi tega sva se odločila, da zabeleživa, kako so zgrajeni kozolci, ki so se na območju Jarš in Rodice ohranili do danes. V nalogi predstavlja štiri tipe kozolcev.

CILJI RAZISKAVE

Cilji najine raziskovalne naloge so naslednji:

1. Poiskati na Rodici in v Jaršah različne tipe starih kozolcev.
2. Izmeriti in narisati posamezne dele kozolcev.
3. Primerjati velikost posameznih delov kozolcev z merami, ki jih bova našla v literaturi.
4. Opisati material, iz katerega so izdelani posamezni deli kozolcev.
5. Na ta način ohraniti zapis o delu naše kulturne dediščine, ki pred našimi očmi izginja iz pokrajine.

Slika 1: Joželčkov kozolec v Spodnjih Jaršah.

POTEK IN METODE DELA

Raziskovalne naloge smo se najprej lotili trije učenci 9. razreda: Klemen Kos, Anže Rus in Žiga Zupanek. Izmerili smo večino kozolcev na območju Srednjih in Spodnjih Jarš. Potem smo ugotovili, da nas zanimajo tematike, ki jih ne moremo uvrstiti le v eno predmetno področje. Zato smo spremenili naše delovne načrte in se razdelili v dve skupini. Pri raziskovanju kozolcev se mi je pridružil Blaž Komar iz 8. razreda, s katerim sva se usmerila v opazovanje tehnične izdelave kozolcev, medtem ko sta

Klemen Kos in Anže Rus nadaljevala raziskovanje kozolcev z etnološkega vidika. Z Blažem sva izmerila še preostale kozolce na območju Spodnjih Jarš in Rodice ter se lotila tehničnega risanja posameznih sestavnih delov kozolcev. V kozolcih sva opazila vrsto zanimivih detajlov in posebnosti izdelave. Delo je bilo zelo zanimivo.

Slika 2: Merjenje hlapca v Zalarjevem dvojnem kozolcu.

NAJINE HIPOTEZE

Najina pričakovanja pred meritvami, so bila naslednja:

1. Ohranjeni kozolci v Jaršah in na Rodici skrivajo vrsto zanimivosti.
2. Čeprav so kozolci v slabem stanju, je način gradnje še dobro razviden.
3. Kozolci so zgrajeni v normalnih merah ali manjši, ker so pripadali manjšim kmetijam.
4. Pri nobeni hiši, kjer bova merila kozolce, jih ne uporablja več v prvotne namene.
5. Izmerila bova tudi stol za podajanje sena ali hlapec, če ga bova kje opazila.
6. Posebej pozorna bova na izdelavo nog in opor. Glede na to, da so kozolci leseni in že zelo stari, je bila lesena noga verjetno pri vseh že zamenjana s kamnitom ali betonsko.

4. KOZOLCI V LITERATURI

Glavna gospodarska funkcija kozolca je v tem, da služi kot posebna naprava za sušenje nekaterih poljedelskih pridelkov in sicer v prvi vrsti žita, detelje, fižola in še nekaterih, redko tudi sena, izjemoma koruze. Tako piše Anton Melik leta 1931 v svojem delu Kozolec na Slovenskem (A. Melik, 1931, str. 5). Zaradi opuščanja in preusmerjanja kmetovanja so kasneje sušili in shranjevali v kozolcih predvsem seno. Nekateri tipi kozolcev služijo tudi za shrambo kmetijskega orodja in pridelkov.

Navpični STEBRI so najpogosteje močna, lepo obtesana drevesna debla, običajno hrastova. V stebre so izdolbene štirioglata luknje v enakomernih razdaljah, v katere se položijo vodoravni drogovi, navadno tanjša smrekova debla, za silo otesana. Skoraj po vsem Slovenskem jih imenujejo LATE.

Višina stebrov je najpogosteje 4 do 6 metrov, a število lat je redko manjše kot 13 ali 14 in redko večje kot 16 ali 17. Presledki med latami znašajo najmanj 20 do 21 centimetrov in največ 23 do 24 centimetrov. Oddelek med dvema stebroma se imenuje OKNO ali ŠTANT, v Ziljski dolini pa VRATA. Razdalja med stebri znaša običajno 4,5 do 5 metrov (A. Melik, 1931, str. 5).

Kjer se pojavlja v Evropi kozolec, je povsod brez strehe. Slovenski kozolec pa ima večinoma streho in je izjema med kozolci v drugih delih Evrope. Slovenska oblika kozolca sega do slovenskih etničnih meja čez Kanalsko in Ziljsko dolino na zahod, na zahodno Koroško in vzhodno Tirolsko (A. Melik, 1931, str. 5).

Slika 3: Žibertov kozolec v Spodnjih Jaršah.

TIPI SLOVENSKEGA KOZOLCA:

1. Enojni stegnjeni kozolec:

Za sušenje je namenjen *enojni stegnjeni kozolec*, katerega zgradba je zelo preprosta: late, stebri (včasih so tudi zidani), podpore in streha. Late, ki so namenjene sušenju sena in žita, so iz smrekovega lesa. Stebri so lahko leseni (hrastovi, pravi kostanjevi) ali betonski. Ta tip kozolca je najbolj razširjen na Gorenjskem (M. Mušič, 1970, str. 11).

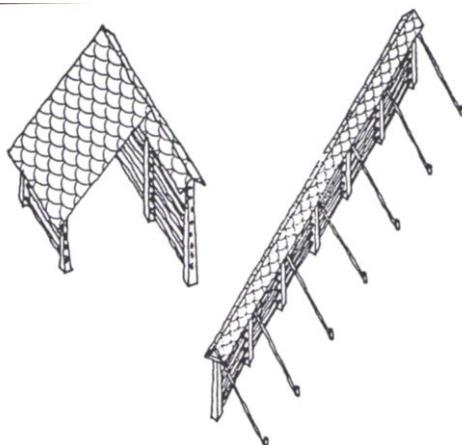
Kozolec sestoji iz ene vrste stebrov, medsebojno zvezanih z latami, z ozko streho, ki je bila včasih obvezno iz ržene slame, v gorskih predelih pa iz lesenih deščic. Stegnjeni kozolec se imenuje tudi SAMEC (npr. okrog Cerknice na Notranjskem, na Dolenjskem, v Škofjeloškem hribovju). Glede na dolžino kozolca so velike razlike. Obsega večje ali manjše število oken (A. Melik, 1931, str. 5).

Slovenski kozolec ima redno oporne kole, postavljene nekoliko poševno ob vsakem stebru. To pa zato, da ga veter ne podere, ko je obložen z žitom. Opornim kolom pravijo ŠPRAJCI, ponekod OPORE, OPORJE, PODPORA ali DRŽAJ (A. Melik, 1931, str. 5).

Slika 4: Lesene opore noge pri Žibertovem kozolcu.

Če je spodnji del v zemlji trhel, zamenjajo samo ta del. Ta obnovljena podstava se imenuje NOGA ali BABA. Pritrdi se z oglatimi obroči ali z močnimi klini v steber, da z njim tvori enoto. Pri podjetnejših kmetih se pogosto opazi skalna baba (A. Melik, 1931, str. 5). Izpodbabljeni stebri so pogosti v bolj namočenih predelih. V novejšem času imajo kozolci tudi betonsko nogo.

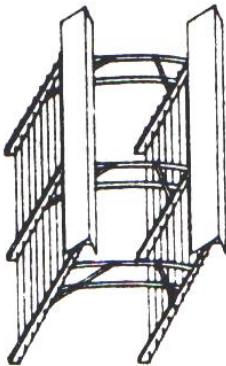
Slika 5: Kozolec s plaščem in enojni stegnjeni kozolec,
Povzeto po: P. Fister, 1993, str. 116.

2. Enojni kozolec s plaščem

Poznamo enojni kozolec s plaščem, ki je podoben stegnjenemu kozolcu, samo da mu dodamo na eni strani plašč, še vedno pa izpod plašča gleda stegnjeni del kozolca. Plašč ima nižje stebre kot osnovni del kozolca. Zunanja stran plašča ima povečini late. Iz kozolca za sušenje, smo tako dobili kozolec za shranjevanje in sušenje. Dobro pri tem je tudi, da pod njim lahko shranjujejo poljska orodja, vozove idr., da se ne zmočijo v primeru, da začne deževati med delom na njivi (M. Mušič, 1970, str. 35). Zato so ti kozolci najpogosteje med njivami, bolj oddaljeni od kmečkega doma.

Število oken imajo čez deset, na zelo trdnih kmetijah pa 14 do 16 ali celo do 20. Ta tip je varianta enojnega stegnjenega kozolca, ki je razširjena po vsem Gorenjskem od Karavank do Ljubljane, pa tudi na Dolenjskem. V okolici Ljubljane podstrešek imenujejo LOPA ali PLAŠČ, po Dolenjskem pa KLANICA in PODSTREŠEK, na Goriškem pa LINDA. Kozolec ima običajno tudi opore (A. Melik, 1931, str. 6).

3. Dvojni stegnjeni kozolec:

Slika 6: Dvojni stegnjeni kozolec
(povzeto po: M. Mušič, 1970, str. 82).

Varianта stegnjenega kozolca je tudi *dvojni stegnjeni kozolec*, ki je običajno brez lope. Dva stegnjeni kozolci stojita enako dolga vzporedno blizu skupaj, zvezana s prečnimi tramovi. Tem tramovom rečejo RIGELJ (na Dolenjskem npr. kozolec na riglje), v novomeški okolici pa VEZNICA, v Suhi krajini PREČNIK. Nikdar nima plašča. Vsak kozolec ima ozko streho. Veznice mu zagotavljajo večjo stabilnost, zato ne potrebuje opor. Največ takih kozolcev je na Dolenjskem, sicer pa jih najdemo povsod po Sloveniji. (A. Melik, 1931, str. 6).

Prečna tramova sta rahlo napeta, kar razodeva čut za statično kakovost konstrukcije. Da sta prečna tramova varovana pred padavinami, sta pokrita z zaščitnimi deskami. Če stoji dvojni stegnjeni kozolec sam zase, ima največ tri pare oken, najpogosteji pa je z dvema paroma oken (M. Mušič, 1970, str. 35).

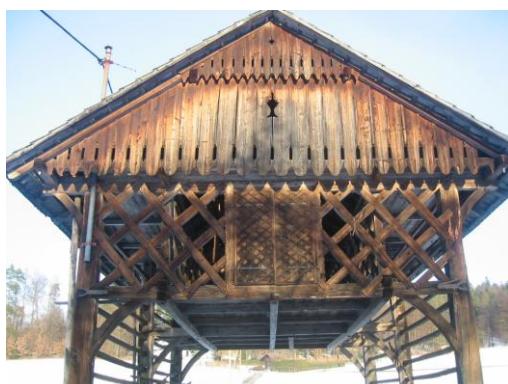
4. Vezani kozolec ali toplar

Vezani kozolec pogosto imenujemo TOPLAR. Dve enako dolgi, vzporedni in blizu skupaj postavljeni vrsti oken ali štantov sta združeni pod skupno streho, ki je zato velika in široka. Tako je v njenem zavetju mogoče urediti prostor, namenjen shranjevanju vsega, kar se osuši na latah, razen žita, ki gre v kaščo.

Vezani kozolec ni nikoli krajsi od dveh štantov ali oken. Najpogosteje je vezani kozolec v tri štante, redkeje v štiri. Izredno trden kmet postavi tudi kozolec v pet štantov, a takih je skrajno malo (M. Mušič, 1970, str 43).

Funkcija shrambe je zelo pomembna. Notranji prostor je razdeljen na tri dele. Spodnji prostor je mesto za vozove in poljedelsko orodje, pa tudi za vozove z žitom, če preti nevihta. Tam shranjujejo tudi deske ali les za razne namene. Srednji in zgornji del pa služita največ za shranjevanje za sena.

Srednji del je najpogosteje omejen s KRIŽI, to so poševno pritrjeni, križevnato vezani in lepo obtesani tramovi. Srednji del se zato imenuje V KRIŽIH ali SPODNJI PODEN. Osnova mu je dobro izdelan oder iz desk, ki je zgoraj prekrit z drugim odrom. Ta je širši in predstavlja osnovo tretjemu delu, ki mu pripada ves prostor do strehe.

Slika 7: Šuštarjev toplar v Šinkovem Turnu.

Zgornji del sloni na zgornjih gredah ali rigljih, ki so položene in pritrjene zgoraj na vrhu stebrov, a ne vežejo samo dva in dva stebra, marveč nosijo tudi ostrešje. Zato so tudi prečni tramovi zelo močni. Tretji del notranjega prostora je širši kot drugi del, ki mora biti za toliko na vsaki strani odmaknjen od lat ter stebrov, da se še zlahka sklada seno.

Zgornji prostor označujejo kot ZGORNJI PODEN. Nekateri kozolci imajo dostop v srednji del skoncem, skozi veliko lino, ki ima preprosta vrata. Dohod posreduje najpogosteje lestev, ki se po potrebi odnese in spet prinese, kar je praktično za prosto izrabbo spodnjega prostora (A. Melik, 1931, str. 7).

Zgornji del ima na koncu deske, osrednji del pa križevnati obod, z lino za dostop. Vhod v srednji del posreduje štirioglata odprtina v spodnjem odru.

Vse gradivo v stavbi kozolca je les. Stebri so vedno iz hrastovega lesa. V novejšem času so stebri tudi iz betona. Ponekod so iz zidane opeke ali rezanega kamna, kar je znak premožne kmetije, pomeni pa samo izjemo. V jugozahodnem delu Slovenije so zidani stebri pravilo (južno od Jelovice, Selška dolina, Škofjeloško hribovje).

4. Kozolec na kozla

Poznamo še kozolec na kozla ali psa. Zaradi svoje zunanjosti izrazito izstopa v pokrajini. Ta oblika kozolca kaže ali na majhno, revno kmetijo ali pa na kmetijo, kjer je vinogradništvo oslabilo poljedelsko in živinorejsko gospodarstvo. Kozolec ni dolg, večinoma ima le do dva do tri štante (M. Mušič, 1970, str. 91).

Slika 8: Kozolec na kozla, Čatež ob Savi.

Kozolec na kozla se pojavlja med drugimi tipi. Velika stran kozolca je prvotna, nanjo se je naslonila mala stran kot plašč, ki se je raztegnil na dolžino kozolca. Notranji del je skrbno izdelan in dobro izrabljen. Za shrambo sena ima prostor zgoraj, omejen s križevnato ograjo. Pogosto je siromašneje izdelan in obit skoncem samo z deskami (A. Melik, 1931, str. 8).

5. PREDSTAVITEV KOZOLCEV NA OBMOČJU JARŠ IN RODICE

V raziskavo sva vključila štiri različne tipe kozolcev in sicer:

1. Žibertov kozolec v Spodnjih Jaršah - enojni stegnjeni kozolec
2. Borčev kozolec v Spodnjih Jaršah - enojni kozolec s plaščem
3. Zalarjev kozolec na Rodici - dvojni stegnjeni kozolec in
4. Škofičev topolar v Spodnjih Jaršah - vezani kozolec ali topolar

1. Žibertov enojni stegnjeni kozolec v Spodnjih Jaršah

Kozolec je bil zgrajen okrog leta 1900, danes pa propada in se podira. Na zahodnem koncu je že brez strehe. Kozolec je ves lesen in ima osem oken ali štantov. Nekoč so ga uporabljali za sušenje žita in sena, sedaj pa je odslužil. Lastniki kozolca ne bodo ohranili, saj je v preveč slabem stanju.

Slika 9: Žibertov kozolec ima osem štantov.

Slika 10: Na zahodnem koncu se podira.

2. Borčev enojni kozolec s plaščem v Spodnjih Jaršah

Kozolec so postavili leta 1910 in je slabše vzdrževan. V celoti je zgrajen iz lesa. Stebre in opore porašča mah. Streha je bila nekoč iz lesnih krajnikov, danes pa je iz pločevine. Nekoč so kozolec uporabljali za sušenje žita, sena in koruze, danes pa ga uporabljajo za shranjevanje drv. Pod plaščem se nahaja veliko starega kmetijskega orodja (npr. plug, slamoreznica, propadajoča ciza) in sodobnejši kmetijski stroji. Lastnik ga namerava ohraniti. Najprej pa ga bo potrebno obnoviti.

Slika 11: Borčev kozolec ima zanimivo ukrivljene lesene opore.

Slika 12: Plašč Borčevega enojnega kozolca.

3. Zalarjev dvojni kozolec na Rodici

Kozolec je bil zgrajen leta 1947 in je bil obnovljen. Dvojni kozolec je prislonjen na leseno gospodarsko poslopje. Nekoč je kozolec služil sušenju sena, pa tudi danes ga uporabljajo v isti namen. V njegovi okolici je danes gosto pozidano stanovanjsko naselje in ni drugih kozolcev. Vsi deli kozolca, razen noge, so leseni. V zgornjem delu je povezan s tramovi, kar je značilno za dvojne kozolce. Kozolec je v slabem stanju, saj so se vezni tramovi že zlomili. Lastnica bi kozolec obnovila ob sofinanciranju občine. Kozolec bomo predlagali za zaščito.

Slika 13: Zalarjev dvojni kozolec na Rodici ima po dva para oken.

Slika 14: Hlapec v Zalarjevem dvojnem kozolcu.

4. Škofičev toplar v Spodnjih Jaršah

Vezani kozolec je bil zgrajen okrog leta 1930. Nekoč so ga uporabljali za sušenje in hranjenje sena ter žita (pšenica, ječmen). Danes služi za shranjevanje drva, lesa in drugega materiala. Kozolec je v celoti lesen in zelo zanimivo grajen. Potreben bi bil obnova, saj so stebri dotrajani. Lastnica bi kozolec ob pomoci občine obnovila.

Slika 15: Škofičev toplar na robu
Mengeškega polja.

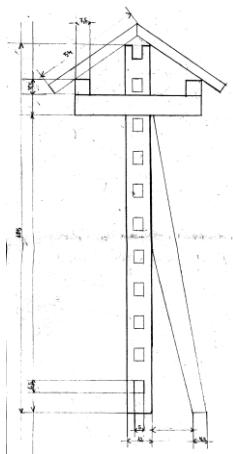
Slika 16: Škofičev toplar v dva štanta,
pogled z vzhodne strani.

6. ZNAČILNOSTI KOZOLCEV NA OBMOČJU JARŠ IN RODICE

Vse v prejšnjem poglavju predstavljene kozolce sva si natančno ogledala in jih izmerila, nato pa narisala skice posameznih delov.

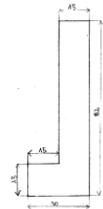
1. Žibertov kozolec v Spodnjih Jaršah - enojni stegnjeni kozolec

Žibertov kozolec je enojni stegnjeni kozolec. Dolg je 39,13 metrov. Ima 9 lesenih stebrov. Visoki so 370 cm, široki pa 17 cm x 24 cm. Povezuje jih 12 lat, med katerimi je 20 cm razmaka. Late so dolge 470 cm in široke 10 cm x 13 cm.

Skica 1: Žibertov stegnjeni kozolec, steber, opore, križ in streha.

Noge, na katerih stojijo stebri, so betonske in jih je 9. Visoke so 82 cm. Izdelane so v obliki črke L. V spodnjem delu so široke 30 cm, na sredini in v zgornjem delu pa 15 cm.

Skica 2: Žibertov stegnjeni kozolec, noga.

Stebre podpirajo lesene opore, ki so prislonjene prav pod križ (slika 19). Razmak pri tleh od opor do stebrov znaša 40 cm. Na zahodnem koncu se podira. Izdelan je iz lesa, razen nog in strehe. Strešna kritina je opečnata.

Slika 17: Zadnje okno je brez strehe.

Slika 18: Žibertov kozolec na zahodnem koncu.

Slika 19: Križ in opečnata streha Žibertovega kozolca.

Slika 20: Streha Žibertovega kozolca.

Slika 21: Steber in opore Žibertovega kozolca.

Slika 22: Stik opor s stebrom.

Slika 23: Noga na zahodni strani.

Slika 24: Prehod stebra v nogo in lesene opore.

2. Borčev kozolec v Spodnjih Jaršah - enojni kozolec s plaščem

Borčev kozolec je enojni kozolec s plaščem. Dolg je 24,7 metrov. Zgrajen je iz lesa, razen nog in strehe.

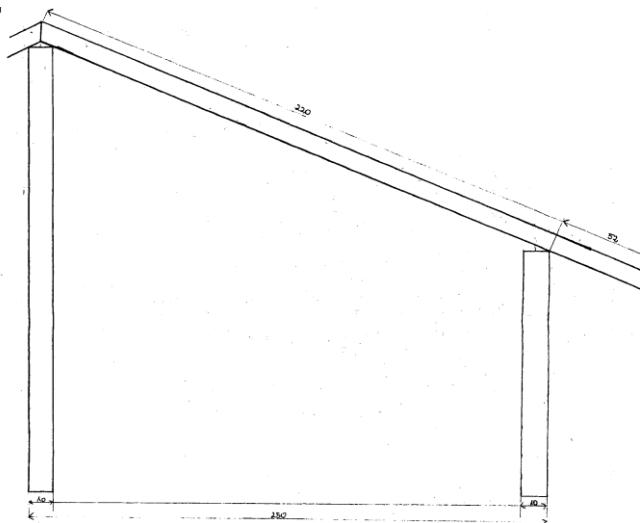
Slika 25: Borčev kozolec ima pet oken.

Slika 26: Plašč Borčevega kozolca ima lesene stebre in sivo opečnato kritino.

Streha je krita s kovinskimi ploščami, plašč pa s sivo opečnato kritino. Približna dolžina kraka strehe je 90 cm, streha plašča pa je dolga 5,44 metrov.

Kozolec ima 6 lesenih stebrov, ki so visoki 350 cm in široki 20 cm x 20 cm. Povezuje jih 10 lesenih lat, med katerimi je 25 cm razmaka. Late so dolge 470 cm in široke 8 cm x 8 cm. Razdalja med stebrom kozolca in nižjim stebrom plašča meri 5 metrov, kar je širina plašča.

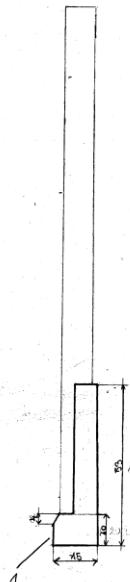

Skica 3: Plašč Borčevega kozolca.

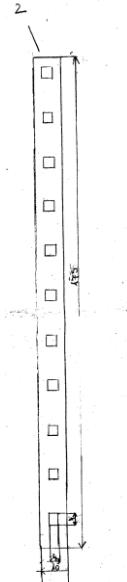
Stebri stojijo na petih betonskih nogah in eni verjetno starejši kamniti nogi. Betonske noge so visoke 106 cm in 20 cm široke. Izdelane so v obliki črke L. Širina noge nekje na sredini je 15 cm, na spodnjem delu noge pa meri 30 cm. Ena noge je kamnita. Ta je visoka 60 cm in 24 cm široka. Širina te noge nekje na sredini je 15 cm, na spodnjem delu pa 22 cm.

Skica 4: Late Borčevega kozolca.

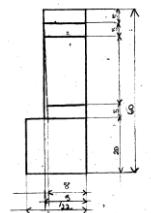

Skica 5: Steber Borčevega kozolca.

Skica 6: Steber Borčevega kozolca.

Vsak steber ima z obeh strani leseno oporo. Takšne opore imajo sedaj le še stari leseni kozolci. Podpore so v spodnjem delu oddaljene od stebra 35 cm, v višino pa merijo 3 metre.

Skica 7: Noga Borčevega kozolca.

Slika 27: Zadnji steber na vzhodni strani.

Slika 28: Križ na zahodni strani je podprt z lesenimi podporniki.

Slika 29: Med stebri plašča nima lat.

Slika 30: Križ sredi kozolca je zlomljen.

Slika 31: Na stebre je danes obešena dolga lesena lestev.

Slika 32: Na severni strani so late poraščene z mahovi.

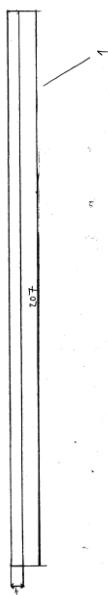
Slika 33: Betonska noga sredi kozolca.

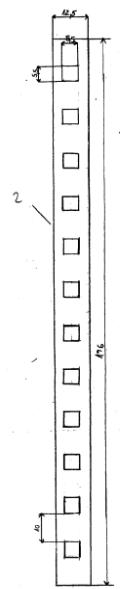
Slika 34: Kamnita noga je nižja.

3. Zalarjev kozolec na Rodici - dvojni stegnjeni kozolec

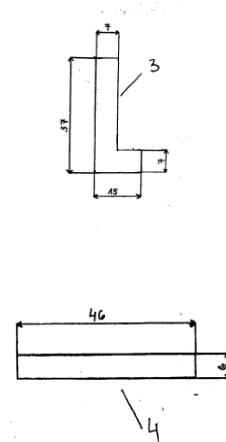
Ker je Zalarjev kozolec dvojni kozolec, ne potrebuje opor. Pri njem je zanimivo to, da je na enem koncu prislonjen na drug gospodarski objekt. Zgrajen je v celoti iz lesa, razen nog in strehe.

Skica 8: Lata Zalarjevega kozolca.

Skica 9: Steber Zalarjevega kozolca.

Skici 10 in 11: Noga in križ Zalarjevega kozolca.

Ima 12 lat, med katerimi je 20 cm razmaka. Late so dolge 414 cm, ter široke 8 x 8 cm. Ima 6 lesenih stebrov, ki so visoki 392 cm in široki 23 cm x 25 cm. V stebrih so luknje, v katere so položene late. Luknje so visoke ter široke 11 cm x 11 cm. To pomeni, da so luknje v stebrih za 3 cm večje od lat. Streha, kot sva že omenila, ni lesena, ampak je iz salonitnih plošč in opeke. Kot vsi ostali kozolci, ki so malo starejši, ima tudi ta kozolec betonsko nogo. Ta noga ima obliko črke L in je na steber pripeta z železnim obročem. Visoka je 74 cm, široka pa 26 cm. Na spodnjem delu meri 30 cm, na sredini in zgoraj pa 17 cm.

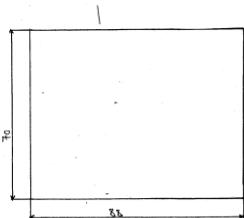

Slika 35: Končni križ in prečni tram (rigelj ali veznica).

Slika 36: Na desni strani se kozolec nadaljuje v lopo.

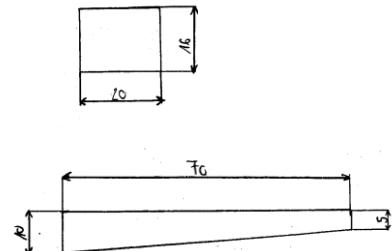
V Zalarjevem kozolcu je na late obešen stol za skladanje sena ali hlapec, ki je lepo ohranjen. Sestoji se iz sedeža, naslonjala, kavlja, s katerim se pripne na lato in podpore.

Skica 12: Sedež hlapca.

Skica 13: Naslonjalo hlapca
Vse je risano v merilu 1 : 5.

Skici 14 in 15: Kavelj in podpora hlapca.

Slika 37: Križ sredi dvojnega kozolca.

Slika 38: Srednji steber in late s hlapcem.

Slika 39: Prehod kozolca v gospodarsko poslopje.

Slika 40: Polomljeni prečni tramovi, zadaj gospodarsko poslopje.

Slika 41: Levo okno in nizka noge brez kovinskih obročev.

Slika 42: Zareza v stebru je bila narejena za opornike veznih tramov.

4. Škofičev toplar v Spodnjih Jaršah - vezani kozolec ali toplar

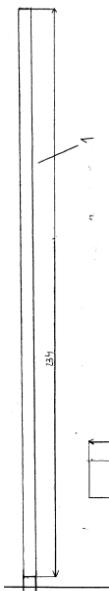
Škofičev kozolec je toplar, kar pomeni, da ima dva vzporedna enojna kozolca povezana z eno streho. Toplar ne potrebuje podpor. Od spodnjega podna do srednjega je 300 cm. Razmak med obema paroma oken, pod toplarjem, znaša 630 cm.

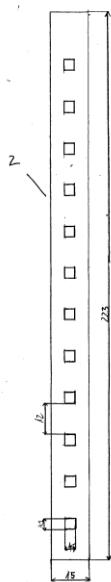
Slika 43: Škofičev toplar ima dva štanta na vsaki strani.

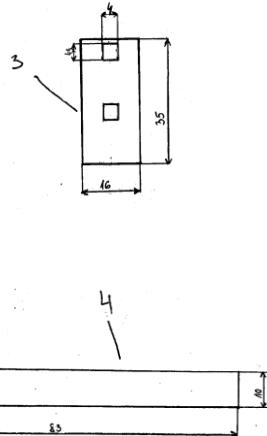
Slika 44: Odmik Spodnjega podna od lat omogoča skladanje sena do strehe.

Skica 16: Lata Škofičevega kozolca.

Skica 17: Steber Škofičevega kozolca, vse risano v merilu 1 : 20.

Skici 18 in 19: Noga in križ Škofičevega kozolca.

Celoten objekt s streho vred meri v višino 760 cm. Ima šest lesenih stebrov, v katerih so izdolbene luknje za late. Ker ima tri stebre na vsaki strani, ima skupaj štiri okna. Stebri so visoki 446 cm, široki pa 20 cm x 30 cm. Kritina je opečnata. Tudi ta kozolec ima trohnel tisti del stebra, ki je v zemlji, zato ima betonsko nogo, ki je visoka 70 cm ter široka 33 cm x 36 cm. Kozolec je, če odštejemo noge in streho, ves iz lesa.

Slika 45: Steber in late Škofičevega toplarja.

Slika 46: Odprtina za metanje sena na spodnji poden.

Slika 47: Spodnji in zgornji poden.

Slika 48: Noga Škofičevega toplarja.

7. RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Predvidevala sva, da ohranjeni kozolci v Jaršah in na Rodici skrivajo vrsto zanimivosti, kar se je potrdilo. Z merjenji, skiciranjem in slikovnim dokumentiranjem kozolcev sva spoznala vrsto značilnosti vseh štirih tipov kozolcev, ki jih srečamo na Rodici in v Jaršah: enojni stegnjeni kozolec, enojni kozolec s plaščem, dvojni kozolec in toplar.

Enojni stegnjeni kozolec in enojni kozolec s plaščem imata lesene opore, ki so prislonjene k stebrom prav pod križ.

Predvidevala sva, da so kozolci zgrajeni v normalnih merah ali manjši, če so pripadali manjšim kmetijam.

Z merjenji sva ugotovila:

- da so stebri kozolcev visoki od 3,5 metra (Borčev) do 4,46 metra (Škofičev);
- da je širina oken od 4,14 metra (Zalarjev) do 4,7 metra (Borčev in Žibertov);
- da je število lat povsod 12 z izjemo Borčevega kozolca, ki jih ima 10.;
- da so presledki med latami od 20 cm (Žibertov, Zalarjev) do 25 cm;
- da so noge kamnite ali betonske visoke od 60 cm do 106 cm (preglednica 1).

Glede na meritve ugotavljava, da so vsi kozolci zgrajeni v normalnih merah, razen Borčevega, ki je nižji in ima zato tudi samo 10 lat.

Preglednica 1: Primerjava kozolcev v Jaršah in na Rodici

Kozolec	Skupna dolžina kozolca	Število oken	Višina in debelina stebrov	Dolžina in debelina lat	Število lat, presledki med latami	Noga: material, oblika in višina	Opare: dolžina in odd. od stebra
Splošno (po A. Meliku)	...	do 14-16	4 do 6 m	4,5 do 5 m	do 13, 14 20 do 24 cm	kamnita ali betonska	...
Žibertov stegnjeni kozolec	39,13 m	8 oken	3,7 m 17 x 24 cm	4,7 m 10 x 13 cm	12 lat 20 cm	kamnita, L 82 cm	... 40 cm
Borčev kozolec s plaščem	24,7 m	5 oken	3,5 m 20 x 25 cm	4,7 m 8 x 8 cm	10 lat 25 cm	beton L 106 cm kamen L 60 cm	3 m 35 cm
Zalarjev dvojni kozolec	8,97 m	4 okna	3,92 m 23 x 25 cm	4,14 m 8 x 8 cm	12 lat 20 cm	betonska L 74 cm	ne potrebuje
Škofičev toplar	9,96 m	4 okna	4,46* 20 x 30 cm	4,68 m 8 x 9 cm	12 lat 25 cm	betonska ravna 70 cm	ne potrebuje

*višina objekta pa je 7,6 m

Predvidevala sva, da je bila lesena noga verjetno pri vseh že zamenjana s kamnitom ali betonsko. To se je potrdilo. Noge so zakopane v tla in lahko služijo kot podstavek stebru, drugod pa so vrezane v obliki črke L. K takim nogam so s kovinskimi obroči pritrjeni leseni stebri, ki se dobro prilegajo zarezam. Edino kamnito vrezano nogo ima Borčev kozolec. Ta je tudi najnižja, saj iz zemlje gleda 60 centimetrov, ostale so betonske in gledajo 70 do 105 cm iz tal.

Slika 49: Propadanje Žibertovega kozolca.

Slika 50: Koliko časa bo noge še držala steber kozolca?

Predvidevala sva, da so kozolci v slabem stanju, vendar je način gradnje še dobro razviden. Pri vseh se je izkazalo, da je bilo najino predvidevanje pravilno. Žibertov kozolec je na zadnjem oknu na zahodni strani že dalj časa brez strehe in v zelo slabem stanju, zato bi ga težko obnovili. Ostale kozolce bi bilo nujno potrebno zaščititi in obnoviti, saj bodo brez obnove v bližnji prihodnosti propadli.

8. LITERATURA

- Anton Melik: Kozolec na Slovenskem. Ljubljana: Znanstveno društvo v Ljubljani, Razprave znanstvenega društva v Ljubljani, 10, Etnografsko-geografski odsek, 1931.
- Anton Melik: Slovenija, geografski opis. Ljubljana: Slovenska matica, 1963.
- Enciklopedija Slovenije: 5. knjiga. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991, str. 356.
- Marjan Mušič: Arhitektura Slovenskega kozolca. Ljubljana: Cankarjeva založba v Ljubljani, 1970.
- Slavko Brinovec, Marija Košak, Jurij Senegačnik: Slovenija, zemljepis za 8. razred osnovne šole. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1995.
- Peter Fister: Arhitekturne krajine in regije. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Zavod RS za prostorsko planiranje, 1993, str. 116-117.
- Klemen Kos, Žiga Zupanek: Ohranjenost kozolcev v Jaršah in na Rodici, Gibanje znanost mladini, Raziskovalna naloga s področja etnologije. Domžale, Osnovna šola Rodica, 2003.